

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Ocena prac plastycznych

Author: Urszula Szuścik

Citation style: Szuścik Urszula. (2014). Ocena prac plastycznych W: U. Szuścik, B. Oelszlaeger-Kosturek (red.), "Dziecko w świecie innowacyjnej edukacji, współdziałania i wartości. T. 2." (s. 117-123). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Ocena prac plastycznych*

Korekta, inaczej ocenianie, jest złożonym procesem wartościowania. W sytuacji pedagogicznego dialogu między nauczycielem i uczniem ocena jest wynikiem dialogu i formą komunikatu między tymi dwoma podmiotami. Dialog szkolny obejmuje komunikaty werbalne i niewerbalne, stymulujące aktywność i twórczość uczniów. Wynikiem tego są osiągnięcia dzieci w różnych formach ich aktywności oraz twórczości, takich jak: symboliczna (rozwój zdolności intelektualnych, językowych), ikoniczna (doświadczenia z układami jakości wizualnych, ich plastyczne reprezentacje), enaktywna (rozwój czynności, działań)¹. Komunikat zawiera treści intelektualne i emocjonalne. Brak umiejętności dokonywania korekty jest pochodną niedostatków w zakresie wiedzy o psychologicznych mechanizmach korekty i stymulacji rozwoju uczniów wśród osób nauczających. Brak kompetencji w tym zakresie wiedzy bardzo często w warunkach szkolnych jest przyczyną stresu wśród dzieci i młodzieży. Konsekwencją takiego stanu rzeczy są zaburzenia określające stan dysharmonii, zakłócenia równowagi, niedopasowania, dezadaptację, nieprzystosowanie², a niekiedy nawet schorzenia psychosomatyczne. Uczeń wówczas jest traktowany przedmiotowo, bywa, że kształtujemy osobowość zaburzoną z licznymi problemami natury osobistej, co ujawnia się często w życiu dorosłym.

Ocena szkolna i jej funkcje

Ocena estetyczna

W procesie nauczania ocena postępów ucznia wymaga od pedagoga taktu pedagogicznego. Uczeń domagając się oceny, poszukuje m.in. informacji na temat jego własnego rozwoju, postępów w nauce. Informacja ta będzie go motywować w większym

* Przedruk tekstu U. Szuścik: *Ocena – korekta prac plastycznych uczniów*. W: H. Fojcik (red.): *Korekta charakterystyczną metodą kształcenia artystycznego*. Cieszyn, Uniwersytet Śląski, Filia w Cieszyń, 1999, s. 97–108.

¹ J. Bruner: *Poza dostarczone informacje. Studia z psychologii poznania*. Warszawa, PWN, 1978.

² Z. Ratajczak: *Wprowadzenie człowieka w świat wartości*. W: K. Olbrycht (red.): *Edukacja aksjologiczna*. Katowice, Wydawnictwo „Śląsk”, 1994, T. 1, s. 50.

lub mniejszym stopniu do dalszej aktywności intelektualnej. Stwarza mu to możliwości samorealizacji, samopoznania, samokontroli. Rozwija m.in. typ osobowości samodzielnej, otwartej i w pełni odpowiedzialnej za swoje czyny, zachowania, docieklivej oraz twórczej. Jednak funkcja osobowościowotwórcza oceny nie jest przez większość pedagogów doceniana i rozwijana wśród uczniów³.

Ocena jest miernikiem osiągnięć uczniów, to ustosunkowanie się nauczyciela do uczniowskich wyników⁴. Ocena jest pojęciem wieloznacznym. Rozumie się przez nią ocenę w formie stopnia, jak również czynność oceniania. Może być wyrażona w formie stopnia, opisowo – ocena opisowa, mimiką, gestem lub słowem. Spełnia następujące funkcje:

- poznawczo-informacyjną (dydaktyczną),
- wychowawczą,
- społeczną,

Należałoby jeszcze dodać funkcję osobowościowotwórczą oceny. Przedmioty nauczania o profilu artystycznym wykorzystują specyficzny język, kryteria oceniania oraz kształcą ocenę estetyczną, a tym samym postawę estetyczną uczniów. Nauczyciel mądry, tzn. znający możliwości percepcyjne, intelektualne, manualne oraz potrzeby emocjonalne uczniów w danej grupie wiekowej tak sformułuje zadania dla dzieci, aby były ciekawą przygodą poznawczą i twórczą. To daje mu podstawy do dokonania oceny – korekty obiektywnej i rozwijającej indywidualnie dziecko. Przez ocenę obiektywną rozumiem ocenę wynikającą z możliwości twórczych dzieci w danym wieku, a nie kierowanie się subiektywnymi kryteriami estetycznymi nauczyciela odnośnie do możliwości i wartości estetycznych prac uczniów. Ocena obiektywna jest wynikiem wiedzy, jaką nauczyciel posiada z zakresu psychologii rozwojowej, wychowawczej, rozwoju twórczości plastycznej (w przypadku zajęć plastyki), wiedzy z historii sztuki, estetyki, warsztatu plastycznego, dydaktyki oraz umiejętności operacjonalizacji wiedzy plastycznej na poziomie percepcji i recepcji uczniów.

Jan Białostocki⁵, podejmując problem oceniania na przedmiotach artystycznych, wyróżnia dwie jego postawy:

- 1) badawczą, która polega na umiejętności dostrzegania oraz wyłapywania właściwych oraz oryginalnych walorów kompozycyjnych prac uczniów;
- 2) estetyczną, czyli postawę afektywną wobec wytworów sztuki, która również rozwija wyobraźnię i postawę kontemplacyjną uczniów wobec wszelkich przejawów piękna.

Umiejętność łączenia postawy badawczej i estetycznej w ocenie pedagogicznej podkreślają m.in. H. Read, S. Szuman, T. Munro, T. Marciniak⁶. Funkcjonowanie postawy

³ S. Racinowski: *Problemy oceny szkolnej*. Warszawa, PZWS, 1966.

⁴ Patrz: W. Okoń: *Zarys dydaktyki ogólnej*. Warszawa, PZWS, 1970; I. Altszuler: *Badania nad funkcją oceny szkolnej*. Warszawa, WSiP, 1980; Cz. Gierak: *Kontrola i ocena wyników pracy ucznia*. W: A. Pełzowski (red.): *Plastyka w klasach I-III szkoły podstawowej*. Warszawa, WSiP, 1986; B. Niemierko: *Pomiar sprawdzający w dydaktyce*. Warszawa, WSiP, 1990; B. Niemierko: *Między oceną szkolną a dydaktyką*. Warszawa, WSiP, 1991.

⁵ J. Białostocki: *O różnorodności postaw wobec dzieł sztuki*. „Estetyka”. Rocznik I. 1960.

⁶ H. Read: *Wychowanie przez sztukę*. Wrocław, Ossolineum, 1976; S. Szuman: *O sztuce i wychowaniu estetycznym*. Warszawa, PZWS, 1962; T. Munro: *Oceny estetyczne*. W: D. Staniszevska-Saratowicz: *Oceny estetyczne i ich psychologiczne uwarunkowania*. Warszawa, WSiP, 1980, T. Marciniak: *Ocena szkolna w wychowaniu plastycznym*.

estetycznej jako specyficznie ludzkiej jest uzasadnione z punktu psychologii obecnością potrzeb estetycznych obok potrzeb podstawowych i poznawczych.

W miarę rozwoju uczniów nauczyciel powinien ukazywać prawa ewolucji sztuki, wielość jej koncepcji, różnorodność języków artystycznych. Kontakty takie rozwijają i kształcą doświadczenie estetyczne, ocenę estetyczną, a z czasem określone postawy estetyczne.

Dochodzi do tego rozwój doświadczeń twórczych uczniów w zakresie możliwości ekspresyjnych, technicznych warsztatu artystycznego. Kształci to w nich umiejętność pełniejszego i twórczego rozumienia rzeczywistości, w tym treści kultury współczesnej.

W tym miejscu ważne jest rozróżnienie oceny estetycznej jako reakcji, zachowania na określone wartości estetyczne dostrzegane w rzeczywistości wizualnej oraz artystycznej od oceny estetycznej dokonywanej przez pedagoga wobec wytworów uczniów.

Warunki środowiskowe oraz wychowanie w silnym stopniu wpływają na ocenę estetyczną⁷. Ocena estetyczna kształci kulturę estetyczną odbiorcy. Dokonując jej, wyrażamy swoje potrzeby, upodobania estetyczne. Ocena estetyczna prac uczniów przez pedagoga różni się w znaczącym stopniu od oceny dokonanej przez teoretyków sztuki, estetyków oraz krytyków. Mówiąc najogólniej, jest to sąd wartościujący pracę intelektualną, emocjonalne nastawienie do pracy, wykorzystanie możliwości użytych środków ekspresji, wrażliwość, ogólne zdolności i specjalne uzdolnienia ucznia.

Ocena prac plastycznych uczniów

Problem oceny wytworów plastycznych uczniów budzi zawsze wiele emocji i zastrzeżeń wśród nauczycieli, samych uczniów oraz rodziców. Jest on nierozwiązany w pełni mimo licznych dyskusji i sporów teoretyków oraz praktyków. Na ogół nikt nie lubi być oceniany, ale wielu ludzi uważa, że są uprawnione do dokonywania oceny innych osób, zachowań czy sytuacji. Ocenianie jest wielką odpowiedzialnością, którą przyjmuje na siebie pedagog. Ocena, jej motywy oraz sposób jej dokonywania kształtuje pozytywny lub negatywny obraz dziecka dla niego samego. W takim rozumieniu ocena jest ujmowana jako narzędzie opiniujące o uczniu. Na zajęciach plastycznych jest to m.in. pytanie, które zadaje sobie dziecko: czy jestem zdolny? Konsekwencją takiego przyjęcia formuły oceny jest odczuwanie przez ucznia akceptacji przez nauczycieli lub odrzucenia jego osoby. Może być zepchnięte na margines życia klasy lub grupy uczniów. Jak podkreślał Szuman, ocenianie rysunków dziecka nie jest sprawą prostą. Powszechnie wiadomo, że praca plastyczna dziecka jest obrazem jego osobowości⁸. Daje nam ono informacje o rozwoju jego struktur poznawczych (intelektual-

nym. „Plastyka w Szkole” 1965, nr 9.

⁷ S. Ossowski: *U podstaw estetyki*. Warszawa, PWN, 1966; M. Wallis: *Przeżycie i wartości*. Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1968; M. Gołaszewska: *Kultura estetyczna*. Warszawa, WSiP, 1979.

⁸ V. Lowenfeld, W.L. Brittain: *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka...*; S. Szuman: *Sztuka dziecka...*; H. Read: *Wychowanie przez sztukę...* S. Poppek: *Analiza twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*. Warszawa, WSiP, 1978; R. Arnheim: *Sztuka i percepcja wzrokowa. Psychologia twórczego oka*. Warszawa, WAiF, 1978; A. Trojanowska:

nych, zmysłowych, emocjonalnych, sprawnościowych, językowych)⁹. Z pracy dowiadujemy się, jak przebiega rozwój intelektualny, percepcyjny, społeczny, emocjonalny, fizyczny oraz estetyczny¹⁰.

Rzeczywisty rozwój intelektualny przejawia się w porządkowaniu znaków na płaszczyźnie w obrazy przedmiotów, ich rozbudowanie, porządkowanie w struktury właściwe dla danej grupy wiekowej przyjętej w psychologii twórczości plastycznej.

Rzeczywisty rozwój percepcyjny to rozwój poczucia linii, kształtów, barw, proporcji, faktury, przestrzeni.

Rzeczywisty rozwój społeczny to uwzględnianie coraz większej liczby osób, zdarzeń, sytuacji w pracach plastycznych przez dziecko.

Rzeczywisty rozwój emocjonalny to przedstawienie środkami plastycznymi wzajemnych relacji między elementami kompozycji pracy adekwatnie do wyrażanych treści. Będzie to również ekspresyjność użytych środków plastycznych, symbolika barw, linii, faktury właściwa dla dziecka, która może wskazywać na zaburzenia w rozwoju jego sfery emocjonalnej (np. brak akceptacji, lęk, nadpobudliwość przez stosowanie nieadekwatnych środków plastycznych do treści pracy) czy w jego rozwoju społecznym (brak właściwych proporcji, ogólnego porządku kompozycyjnego w pracy). W takiej sytuacji nauczyciel nie może zostawić ucznia samemu sobie lub zbiegowi przypadkowych zdarzeń, ale w sposób szczególny pomóc dziecku w rozwiązaniu jego problemów (poznać okoliczności wywołujące stres u ucznia, zaburzenia w jego zachowaniu). Powinien wykazać zainteresowanie nim, akceptację, cierpliwość oraz dostarczać bodźców, które będą stymulowały jego rozwój twórczy. Nie wolno dziecka zostawiać na pozycji przegranej ucznia niezdolnego. Często problemy takie są wywołane zaniedbaniem wychowawczym ze strony środowiska rodzinnego.

Rzeczywisty rozwój fizyczny to rozwój koordynacji wzrokowo-ruchowej, ogólnej zręczności, sprawności. Stwierdzono, że dzieci sprawne fizycznie chętnie malują, rysują, lepią ruch, postacie w ruchu¹¹. Będzie się objawiał również w miarę rozwoju umiejętności oraz zdolności manualnych dziecka w rysowaniu, malowaniu, lepieniu kształtów oraz tworzeniu z nich układów kompozycyjnych celem przedstawienia określonych treści.

Rzeczywisty rozwój estetyczny to umiejętność i zdolność komponowania elementów plastycznych na płaszczyźnie, w przestrzeni w sposób czytelny, zgodny z treścią i tematem pracy.

Orientacja pedagoga w zakresie umiejętności odczytania i interpretacji konfiguracji znaków i symboli w pracach plastycznych dzieci wymaga od niego doskonałej wiedzy z zakresu ich rozwoju psychicznego i twórczego. W związku z tym należy stwierdzić, że ocena prac plastycznych uczniów powinna być obiektywna, a nie subiektywna. O obiektywizmie oceniania prac plastycznych piszą m.in. Szuman, Lowenfeld, Gierak. Ocenę subiektywną nazywa Szuman intuicyjną, opartą na przelotnym wrażeniu pozbawionym rzeczowych uzasadnień. Nauczyciel przyjmujący subiektywne kryteria oceny prac dziecięcych, często przyjmuje swoje preferencje estetyczne jako kryteria

Dziecko i plastyka. Warszawa, WSiP, 1983.

⁹ Patrz: J.S. Piaget: *Studia z psychologii dziecka*. Warszawa, PWN, 1966.

¹⁰ Patrz: V. Lowenfeld, W.L. Brittain: *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka...*

¹¹ Tamże.

oceniania. Dokonując tego typu oceniania najczęściej zniechęca uczniów do podejmowania wysiłków twórczych w kolejnych zadaniach, dyskryminuje dzieci uzdolnione lub mniej zdolne oraz zaburza obraz psychiczny dziecka, dając mu informację negatywną o jego umiejętnościach. Wywołuje to w uczniu zahamowania w rozwoju jego twórczości, samodzielności myślenia, otwartości w podejściu do rozwiązywanych problemów wizualnych i plastycznych oraz wiary w siebie. Negatywne informacje o naszych umiejętnościach wywołują negatywne reakcje.

Ocena obiektywna jest oceną rzeczową, uwarunkowaną danymi dającymi się stwierdzić i skontrolować. W tym miejscu należy stwierdzić, że taki rodzaj wiedzy i przygotowania do pracy pedagogicznej daje wiedza psychologiczna, która przez większość nauczycieli nie jest doceniana i wykorzystywana. Dochodzi tutaj również wiedza z zakresu znajomości języka plastycznego, warsztatu plastycznego (technik plastycznych), realizowanego programu nauczania, sztuki, metod nauczania (stymulacji rozwoju twórczego).

Należy doceniać w dziecku – w jego pracach, indywidualne cechy jego stylu.

Szuman przyjął następujące kryteria oceny prac plastycznych¹²:

1. zgodność tematu pracy z przedstawionymi treściami (czytelność);
2. kompozycja pracy, czyli powiązanie wszystkich elementów w dobrze zestrojoną i zharmonizowaną całość (zwięzłość, jasność, przejrzystość);
3. artystyczne ukształtowanie obrazu, czyli zestawienie wszystkich elementów w oryginalne, ekspresyjne kompozycje malarskie, rysunkowe, przestrzenne, graficzne itp. (ekspresyjność).

Wśród ogólnie przyjętych kryteriów oceny prac plastycznych znajdują się:

1. stopień zaangażowania emocjonalnego ucznia, chęć zrobienia czegoś dobrego, zainteresowanie tym, co robi;
2. zgodność tematu pracy z treścią;
3. kompozycja elementów w logiczną i sensowną całość zgodną z tematem;
4. oryginalność, siła fantazji, ekspresyjność użytych środków plastycznych;
5. orientacja w zakresie stylów, okresów w sztuce;
6. użycie terminów, pojęć plastycznych;
7. umiejętność posługiwania się technikami plastycznymi;
8. samodzielność, otwartość w podejściu do rozwiązywanych problemów plastycznych.

Każde z tych kryteriów można rozbudować lub nie uwzględniać wszystkich w zależności od podjętego problemu plastycznego w danym temacie zadania oraz wieku dziecka.

Nauczyciel może dokonać oceniania samodzielnie – ocena autorytatywna lub wspólnie z uczniami – ocena demokratyczna. Ocenianie demokratyczne, wspólnie z dziećmi utrwala ich wiedzę z zakresu rozwiązywanych problemów plastycznych, pojęcia, użyty język plastyczny, wiedzę z zakresu plastyki. Uczy ich również umiejętności dokonywania świadomej i rzeczowej oceny estetycznej w miarę ich rozwoju oraz rozszerzenia wiedzy, a nie emocjonalnego dokonywania oceny estetycznej na zasadzie

¹² S. Szuman: *O sztuce i wychowaniu estetycznym...*, s. 190.

sympatii lub antypatii do poszczególnych kolegów i koleżanek. Ocena ta staje się z czasem obiektywna, a nie subiektywna. Poza tym dziecko zauważa, że może wypowiadać swoje zdanie, opinię i nie będzie za to karcone. Uczy się stopniowo umiejętności dyskusji. Przez kontakt z pracami kolegów oraz z dziełami sztuki kształci w sobie postawę estetyczną i rozwija kulturę estetyczną wzbogaconą pierwiastkami dziecięcej sztuki i estetyki.

Bardzo ważne jest, aby nauczyciel uświadomił dzieciom i nauczył ich, że są oceniane za zadanie, które wykonały, a nie jako osoba dobra lub zła, mądra czy głupia, zdolna albo niezdolna i każde z nich ma szansę bardzo dobrego wykonania pracy na poziomie swoich możliwości. Nie powinien kierować się w ocenie dziecka opiniami zasłyszanyymi, ale dać mu szansę wykazania się swoimi możliwościami oraz stworzenia mu jak najbardziej optymalnych warunków do rozwoju twórczego (tzn. zaakceptować dziecko, darzyć go zainteresowaniem i miłością, wierzyć w nie, dostarczyć interesujących bodźców, warsztatu plastycznego, stosować ciekawe metody pracy), by miało pewność, że jest osobą wartościową, ważną, potrafi zrobić coś dobrego. Nawet z doświadczenia negatywnego należy nauczyć je wyciągać spostrzeżenia i wnioski, które będą motywować do dalszej pracy.

Praca plastyczna dziecka jest komunikatem niewerbalnym o nim. Sposób jego odkodowania i przetworzenia daje nam obraz możliwości i osiągnięć ucznia, jego stylu pracy oraz zachowania. Jak stwierdza D. Barnes¹³, zależnie od zmian form porozumiewania się zmienia się również forma tego, czego dzieci się uczą. Dzieci otrzymują komunikat, czy oczekuje się od nich aktywnego uczestnictwa, czy mają funkcjonować jako odbiorcy. Kształtuje to nie tylko ich myślenie, ale również zachowanie. Musimy pozwolić się wypowiadać uczniowi, szanować charakter jego mowy w każdej formie ekspresji twórczej, dbać o wzbogacenie jego wiedzy i doświadczenia, razem ze wzbogaceniem myśli i uczuć.

Znaczącym elementem odbioru komunikatu przekazanego w czasie korekty i określonej interakcji jest jego kod emocjonalny wyrażający się w komunikacji niewerbalnej. Przez kod emocjonalny rozumiem właściwy sposób wyrażania uczuć mimiką, intonacją głosu, gestem, wizualno-estetycznym wyglądem osoby, jej postawą, w tym zainteresowania osobą, z którą się komunikujemy. Są to cechy komunikacji niewerbalnej, ale znaczące dla odbioru komunikatu werbalnego. To zaangażowanie we wszystko, co robimy. Świadomość pedagoga o ważności przekazu niewerbalnego w procesie uczenia się będzie wpływała na motywację ucznia do nauki i kształciła postawy twórczej zarówno nauczyciela, jak i ucznia. Twórczy typ umysłowy rozwija umiejętność asymilacji i akomodacji nowej wiedzy i starej, co z kolei wywołuje określone działania. Uczeń powinien mieć szansę wypowiadania się w różnych formach ekspresji i twórczości. Tym samym wzbogacamy jego myśli i uczucia. Na ten problem zwrócili uwagę m.in. L.S. Wygotski, S. Szuman, J. Bruner, J.S. Piaget¹⁴.

Ocenianie wpływa na możliwości umysłowe człowieka oraz na jego rozwój emocjo-

¹³ D. Barnes: *Nauczyciel i uczniowie. Od porozumiewania się do kształcenia*. Warszawa, WSiP, 1988.

¹⁴ L.S. Wygotski: *Wybrane prace psychologiczne*. Warszawa, PWN, 1971; Tenże: *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*. Warszawa, PWN, 1978; S. Szuman: *O sztuce i wychowaniu estetycznym...*; J. Bruner: *W poszukiwaniu teorii nauczania*. Warszawa, PIW, 1974; J.S. Piaget: *Mowa i myślenie dziecka*. Warszawa, PWN, 1992.

nalny. W wyniku uczenia się uczeń i nauczyciel kształtują odpowiednie reprezentacje – kody, za pomocą których rozwijają się i komunikują ze sobą, czyli rozwijają swoje style poznawcze. Są to czynniki określające rozwój twórczy człowieka, a tym samym możliwości jego samorealizacji.

Szacunek wobec dziecka i umiejętność dokonywania wglądu w jego psychikę przez korektę jego wytworów jest sztuką opartą na wiedzy psychologicznej, pedagogicznej oraz na ogólnej wrażliwości i kulturze bycia pedagoga. Praca dziecka ma tchnąć indywidualnością. Prawidłowy rozwój dziecka przez komunikowanie się skłania je do spostrzeżeń, że:

- uczenie się ma sens dla niego;
- jest ono zdolne do myślenia o sobie samym;
- jest silne i zdolne do mówienia, w co wierzy;
- jest zdolne do prezentowania własnego zdania;
- każdy ma szansę;
- każdy mówi za siebie;
- każdy jest potrzebny;
- każdy jest szanowany i godnie traktowany;
- każdy jest wartości i samostanowi o sobie¹⁵.

Pedagog ponosi odpowiedzialność za to, co mówi, i za konsekwencje wynikające z jego komunikatu wobec ucznia. Studenci znający i rozumiejący psychologiczne mechanizmy i skutki oceniania rozwijają w sobie świadomość odpowiedzialności za słowa i wynikające z nich skutki wobec drugiego człowieka.

¹⁵ U. Szuścik: *Komunikacja interpersonalna i jej znaczenie dla praktyki pedagogicznej*. W: K. Jaskot, E. Radecki (red.): *Pedagogika Szkoły Wyższej*. Szczecin–Warszawa 1997, s. 200–206.